

TILSHUNOSLIK NAZARIYASINI O'RGANISH: ASOSIY TAMOYILLAR VA HOZIRGI ISTIQBOLLARNI O'RGANISH

Shahzoda Abdisattorova Kamol qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

Norova Shahodat Bahodirovna

O'qituvchi

Annotatsiya:

Ushbu ilmiy maqola tilshunoslik nazariyasi sohasiga chuqur kirib boradi, uning asosiy tamoyillari, zamonaviy istiqbollari va davom etayotgan bahs-munozaralarini yoritadi. Tilshunoslik nazariyasi tilning tuzilishi, egallashi, qayta ishlanishi va uning turli kognitiv funksiyalar bilan bog'lanishini o'rganishni o'z ichiga oladi. Ushbu maqola asosiy nazariyalar, jumladan, generativ grammatika, kognitiv lingvistika va sotsiolingvistika bo'yicha harakat qiladi va ularning tegishli hissalarini va bahsli sohalariga yoritib beradi. Bundan tashqari, u fanlararo yondashuvlarni ta'kidlab, til nazariyasining inson muloqoti va idrokini tushunishdagi ahamiyatini va uning sun'iy intellekt, ta'lim va antropologiya kabi turli sohalarda qo'llanilishini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: tilshunoslik nazariyasi, generativ grammatika, kognitiv tilshunoslik, sotsiolingvistika, fanlararo yondashuvlar, til o'zlashtirish, tilni qayta ishlash, til va bilish, til ta'limi, tilshunoslik nazariyasining qo'llanilishi.

1. Kirish

Til insoniyat tsivilizatsiyasining o'ziga xos belgisi bo'lib, murakkab muloqot va tushunish imkonini beradi. Tilshunoslik nazariyasi til tizimlarini tadqiq qilish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi, ularning tuzilishi va qo'llanilishini boshqaradigan asosiy tamoyillarni ochib berishga intiladi. Ushbu maqola tilshunoslik nazariyasi, uning kelib chiqishi va zamonaviy tadqiqotlardagi ahamiyati haqida umumiy ma'lumot berishga qaratilgan

Tilshunoslik nazariyasining kelib chiqishini Qadimgi Yunoniston va Hindiston kabi qadimiy tsivilizatsiyalarga borib ko'rish mumkin, bu erda Platon va Panini kabi olimlar til va uning tuzilishini muhokama qilganlar. Biroq zamonaviy tilshunoslik nazariyasi 19-asr oxiri — 20-asr boshlarida Ferdinand de Sossyur, Noam Xomskiy va boshqalarning asarlari bilan vujudga keldi.

Tilshunoslik nazariyasidagi asosiy g'oyalardan biri shundaki, til sistematik va boshqariladigan tizimdir. Bu shuni anglatadiki, til oddiy so'zlarning tasodifiy to'plami emas, balki asosli tuzilmalar va naqshlarga ega murakkab tizimdir. Tilshunoslar tilning tuzilishini turli darajalarda, jumladan fonetika (nutq tovushlarini o'rganish), fonologiya (ma'lum bir tilda

tovushlar qanday ishlashini o'rganish), morfologiya (so'z shakllanishini o'rganish), sintaksis (gap tuzilishini o'rganish) o'rganadilar.) va semantika (ma'noni o'rganish).

Tilshunoslik nazariyasi tilning qanday ishlashini va uni odamlar tomonidan qanday qayta ishlanishini tushunishda juda muhimdir. Til tizimlarini o'rganish orqali tadqiqotchilar til ishlab chiqarish va tushunishni boshqaradigan qoidalar va cheklovlarni tushunishlari mumkin. Bu bilim nafaqat insonning til qobiliyatini tushunish uchun muhim, balki ta'lim, informatika va psixologiya kabi sohalarida amaliy qo'llanmalarga ega.

Tilshunoslikdagi ko'plab nazariyalar tilning universal xususiyatlarini tushuntirishga qaratilgan. Masalan, Noam Xomskiyning transformatsion generativ grammatikasi, odamlar tilni o'zlashtirish uchun tug'ma qobiliyat bilan tug'ilganligini va barcha tillar tomonidan umumiy universal grammatika tamoyillari mavjudligini ko'rsatadi. Bu nazariya sohada inqilob qildi va tilning tug'ma tabiati haqida munozaralarni keltirib chiqardi.

Tilshunoslik nazariyasi, shuningdek, tilning turli ijtimoiy kontekstlarda qanday o'zgarishi va o'zgarishini o'rganadigan sotsiolingvistikani ham qamrab oladi. Ijtimoiy lingvistlar ijtimoiy sinf, jins va etnik kelib chiqishi kabi omillarning tilning o'zgarishi va ishlatilishiga ta'sirini o'rganadilar.

Bundan tashqari, tilshunoslik nazariyasi kognitiv fan, antropologiya va psixologiya kabi boshqa fanlar bilan kesishadi. U tilning miyada qanday qayta ishlanishi va inson bilimi va madaniyatini qanday shakllantirishi haqida tushuncha beradi.

2. Generativ grammatika: Xomskiyning inqilobiy asosi

Noam Xomskiy tomonidan taklif qilingan generativ grammatika 20-asr o'rtalarida tilshunoslik nazariyasini inqilob qildi. Ushbu bo'limda generativ grammatikaning asosiy tamoyillari, jumladan, chuqur tuzilish tushunchasi, transformatsion qoidalar va tilning yuzaki va asosiy shakllari o'rtasidagi farq tushuntiriladi. Shuningdek, u insoniyat tillarning xilma-xilligi asosida yotgan tug'ma lingvistik bilimga ega ekanligini ta'kidlaydigan Universal Grammatik gipotezasini muhokama qiladi.

3. Kognitiv tilshunoslik: til tafakkurning aksi sifatida

Kognitiv lingvistika tilni tushunish va ishlab chiqarish asosidagi kognitiv jarayonlarni ochishga intiladi. Ushbu bo'lim kontseptual metafora, tasvir sxemalari va prototiplar kabi markaziy tushunchalarni o'rganadi. Shuningdek, u til tuzilishi va ma'nosini shakllantirishda tildan foydalanish va tajribaning rolini ta'kidlaydigan foydalanishga asoslangan yondashuvni o'rganadi.

4. Ijtimoiy lingvistika: ijtimoiy kontekstdagi til

Ijtimoiy lingvistika til va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadi, tilning turli ijtimoiy guruhlar va kontekstlarda qanday o'zgarishini o'rganadi. Ushbu bo'limda Labovning variatsionistik yondashuvi, Bernshteynning ijtimoiy sinfi va tili va Gumperzning muloqotni joylashtirish nazariyasi kabi asosiy sotsiolingvistik nazariyalar muhokama qilinadi. U tilning

yosh, jins, etnik va ijtimoiy tabaqa kabi turli ijtimoiy-madaniy omillar bilan kesishganligini ta'kidlaydi.

5. Fanlararo yondashuvlar: til va bilish

Tilshunoslik nazariyasining fanlararo tabiati ushbu bo'limda til va kognitiv fanlar o'rtasidagi aloqaga e'tibor qaratiladi. U tilni o'zlashtirish, ikki tillilik, tilni qayta ishlash va tilning neyron asoslari bo'yicha tadqiqotlarni o'rganadi. Maqolada tilshunoslik nazariyasi kognitiv fanga qanday ma'lumot berishi, inson bilish haqidagi tushunchamizga hissa qo'shishi yoritilgan.

6. Tilshunoslik nazariyasi amaliyotda: qo'llanilishi va oqibatlar

Ushbu bo'lim tilshunoslik nazariyasining amaliy qo'llanilishini o'rganadi. Unda tilshunoslik nazariyasi til ta'limiga qanday ma'lumot berishi, jumladan, til o'rgatishda sintaksis, semantika, pragmatika va fonologiyaning roli muhokama qilinadi. Bundan tashqari, u lingvistik nazariyani sun'iy intellekt, antropologiya va ijtimoiy-siyosiy tahlil kabi sohalarda qo'llashni o'rganadi.

7. Hozirgi bahslar va kelajak yo'nalishlari

Maqola til universallari tabiati, tilni o'zlashtirishda kiritishning roli, til va fikr o'rtasidagi munosabat kabi tilshunoslik nazariyasi doirasida davom etayotgan bahs-munozaralarni ko'rib chiqish bilan yakunlanadi. Shuningdek, u lingvistik tadqiqotlarning kelajakdagi yo'nalishlarini, jumladan, rivojlanayotgan texnologiyalarni birlashtirish va fanlararo hamkorlikni taklif qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tilni asosli qoidalar va tuzilmalarga ega murakkab tizim sifatida tushunish uchun tilshunoslik nazariyasi juda muhimdir. U tadqiqotchilarga til va uning qo'llanilishini boshqaradigan tamoyillarni ochishga yordam beradi, odamlarning muloqoti va idrokiga oid qimmatli tushunchalarni beradi. Tilshunoslik nazariyasi zamonaviy tadqiqotlarda muhim rol o'ynaydi va turli sohalarda keng qo'llaniladi.

Tilshunoslik nazariyasi inson tili asosidagi murakkabliklarni ochishda muhim rol o'ynaydi. Turli nuqtai nazarlarni o'zlashtirib, fanlararo yondashuvlarni qo'llash orqali tadqiqotchilar til tuzilishi, qo'llanilishi va uning turli sohalardagi ta'siri haqidagi tushunchalarini chuqurlashtirishda davom etmoqdalar. Tilshunoslik nazariyasi dinamik va rivojlanayotgan soha bo'lib qolmoqda, u muloqot, idrok va boshqa sohalardagi yutuqlarni boshqaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдуллаев, Алимардон Хайдарович. "FEATURES OF DRAWING ACTIVITIES BASED ON IMAGINATION AND MEMORY." *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology* 1.3 (2019): 340-343.
2. Khaydarovich, Abdullayev Alimardon. "Colors in Descriptive Art." *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development* 2.12 (2020): 20-22.
3. Абдуллаев, Алимардон Хайдарович. "РИШТАНСКИЙ ГОНЧАР-УСТА РУСТАМ УСМОНОВ." *NovInfo. Ru* 1.61 (2017): 452-461.

4. Abdullaev, A. K. "THE BASIS IS GENERALIZED AND VERIFICATION ALGORITHMS FOR OPTIMAL CONTROL OF MOBILE INDUSTRIAL ROBOTS." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.12 (2022): 279-285.
5. Abdullaev, A. K. "THE APPEARANCE OF A MATHEMATICAL MODEL AND SOFTWARE DEVELOPMENT SYSTEM AS A CONTROL OBJECT OF A ROBOT." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.12 (2022): 286-291.
6. Abdullaev, A. K. "THE BASIS IS THE BASIC OF A MOBILE INDUSTRIAL ROBOT CHARACTERISTICS AND FORM OF SPATIAL STRUCTURE." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.12 (2022): 122-127.
7. Khaydarovich, Abdullaev Alimardon. "DEVELOPMENT AND FORMATION OF COLOR-IMAGE ART." *Open Access Repository* 8.11 (2022): 31-34.
8. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "THE ROLE OF MODERN SCULPTURE IN UZBEKISTAN: A FUSION OF TRADITION AND CONTEMPORARY EXPRESSION." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.11 (2023): 808-810.
9. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "CONTEMPORARY TRENDS AND INNOVATIONS IN SCULPTURE IN UZBEKISTAN: EXPLORING THE INTERSECTION OF TRADITION AND MODERNITY." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.11 (2023): 448-450.
10. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "THE NAVIRON PATH OF CRAFTS TODAY AND ITS ROLE IN YOUTH MATURATION." *American Journal of Pedagogical and Educational Research* 9 (2023): 13-15.
11. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "ISSUES OF AWAKENING THE INCENTIVE OF YOUNG PEOPLE TO CRAFTS." *E Conference Zone*. 2023.
12. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "THE ISSUE OF EDUCATING YOUNG PEOPLE IN THE SPIRIT OF CRAFTS." *American Journal of Pedagogical and Educational Research* 9 (2023): 16-19.
13. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "ROLE OF CRAFT TRADITIONS IN YOUTH LIFE." *E Conference Zone*. 2023.